

פתח דבר

בסגרי את השער מחלק שני של ספרי „אבן ספיר“, אמרתי אם יעזרני ה' או אכתוב בספר חלק שלישי את אשר חותי בינותי ושמעתי במסעותי באורופא. ידעתי גם ידעתי קוראים אהובים כי בהבטחתי הזאת העמסתי עלי עבודה קשה, כי לא מצאתי באלה מסעי דברי הפץ הראויים להאמר בקהל רב כאלה אשר בחלק א' וב' מספרי, כי כגמת פני במסעי ומטרת ספירתי מהם לא כזולתי מתרי הארצות ושיחות הולכי נתיבות עלי דרך: הם יספרו מכל הבא בידם למראה עיניהם גם למשמע אזניהם, וכל העובדות עליהם. ידברו על טבעי הכריאה מהדומם עד המדבר, מהישוב והמדבר, האדמה והרקיע, אשר על פניהם יופיע, גם יאמרו, שם ראינו גמל פורח באויר ונחש כקורת בית הבר, ופראים מבלי לבוש וכתונת בר. פה ראינו בני אדם כחמורים, ונערים מנוערים, נשים כבהמות, ובתולות מפותמות. שם ראינו אנשים במאורות הזמן נוארים, ואחרי עיניהם יתורו הבחורים, פה עלמות תופפות, על הנבלות (פורטיי פיין) פורטות, ונערות כפרות סוררות משוררות — וכאלה דברים אשר אין בהם מועיל רק אשר יתארום בשרד המליצה, וייפום ביופי הלשון וההלצה. ואנכי לא לבי הלך גם לא נסיתי באלה, כי רק את אחי אנכי מבקש איפו הם רועים ואנה הם רובצים, אם לשבט אם לחסד, קדמותם ואת כל פרשת העובר עליהם, ומה הם עתה מי לה' נוצרי בריתו ושומרי פקודיו, מצבם ומעמדם בין העם היושב אתם, מעשיהם ומעבדיהם במסחר עבודה תורה ודרך ארץ כו' כו', ודרך הלוכי אביעה רוחי גם על זולת זה אבל רק בדרך סצרה וטפל אל העסק. ומאלה הדברים לא מצאתי און לי במדינות האלה, כי את הטוב לא יכולתי לקבל ואת הרע לא ארצה לספר. מה אומר כי תהפכות חותי באירופי ועיני ראו זרות, עולם בנוי לתלפיות — מה טוב! — אך, דת ישראל בשפל תחתיות! ומה בצע אם נספר מספרי ברית מהנמונים מרתוה"ק, מרבנים חדשים הנותנים תורה ותפלה חדשה, ממטיפים ליון ולשכר כו', המפריעים עב ה' לשמצה ופוליכיהם שולל. הן הסה לא ייטיבו את דרכם מפני דברינו (כי אנו בעיניהם כחגבים) ואחרים אולי סתוך דברינו ילמדו לעשות כמעשיהם, כי

את הרעות מקבלים מהרה באהבה. גם לא כשר לפני לפנוע באנשים ובאחינו בשרינו אשר נלווים ועקשים דרכיהם ומחשבותיהם ולנוקבם בשם. כי אולי ישיבו דרכיהם ויחזקו מעשיהם ללכת בנתיבות אבותיהם, ויאירו פניהם גם אל התורה הטהורה, והיינו לעם אחד כאשר אנחנו, וכבר אנחנו רואים זאת בימינו לעינינו, ואיך נניח את שם לקלון ה' לדרך נולד כי יבא. ואף גם זאת, כי אין אני סאלה המנידים לעמם פשעם ולבית יעקב חטאתם (גם המשכאילים והחרשים ממש לקחו להם הכתוב הזה לכסות עינים לדבר סרה ולהתלוצץ ביראי ה' והולכי על נתיבות הקדש והותרה להם להיות סקנאים (פאנאטיקער) ומכריחים (אינקוויזיטאר) השמות אשר יכנו בהם לזר את האורטדקסים כי מקרא פלא פצאו!) ואין אני מוכיח בשער לא צופה לבית ישראל ולא מסיף וסורה. לאמר זה הדרך לכו בה כי תשמאלו.

והנה בבואי לעיר הגדולה ק"ק אמשטרדם בפרגט הולאנד עיר ואם ביראלי וישבתי בה כמשלש חדשים, וגם בעיר הבירה ק"ק האאג ובעיר המהוללה ראטערדאם, הייתי — הוקל מעלי פעם המשא הגדולה אשר העמסתי עלי בהבטיחי לכתוב בספר מסעותי באורופא, כי הודות לה נמצאו לפני פה ענינים נכבדים מקדמוניות היהודים בארץ הוללאנד, ענינים אשר לא נודעו עד כה גם לסופרי דברי הימים לבני ישראל בשפת לעז, ומה גם לאחינו אשר רק פמוצא פי שפתנו הקדושה יחיו את נפשם השוקקה לדעת משלום אחיהם הרחוקים בסקים ובזמן. עתה אמרתי אשלם נדרי לכם קוראים אהובים ואחל לכתוב ראשונה בספר על אדות היהודים בהוללאנד בגלל ואמשטרדם בפרט (*).

(*) וזוהי אחת נדחת הודתי להאנשים היקרים ונצבדים אשר האילו עלי ידיעות רבות מפי סופרים וספרים אשר מהם לקטתי אחת לחת הדעות נאמנות ותולדות הימים שעברו המוננים אחכס בזה, ה"ה ידי"ג המולני היקר הח"ס ויר"א השיש המפואר מו"ה חיים וואנגער י"ו ולו חוצר ספרים גדול מאד מכל חמדת ישראל. וידי"ג החכס השלם והכולל מו"ב ומשכיל ביר"א הגנע לכת כהר"ל הרש פאן בימ"ע י"ו (נפד הרב הנדיק המפורסם מו"ה יעקב מאיר לעהרין ז"ל) היושב על מלחות ומושל במכמני הכתבים המוב שני-אורים גדולים, חוצרות ספרים יקרים ונפלאים, של אבי זקנו מוה"ר מ' הגז' ושל דודו ז' הרב הנדיק הגדוע בכל הארץ נשיא ח"ק מוהר"ר הערשל לעהרין ז"ל אשר לא השבע עין מלחאות, וידי"ג החכס השלם מיקרי ק"ק הספרדים כמוהר"ר דוד מוניצ'מנס י"ו וגם לו חוצר ספרים גדול מאד מכל יקר לסגולה וגם עינו לא השבע קונה ומוסיף — שהם הרווי והשביעני מכל המוב הזה יהי משכורתם שלימה מצעה"ג, ח"ס.

אבן ספיר

ספר שלישי

הוללאנד

בטרם אספרה ואגידה סעמר ומצב היהודים במדינה זו וכל עניניהם באשר הם עתה פה ואביעה רוחי עליהם, ראיתי כי טוב לספר תחלה ראשית בואם הנה קדמוניותיהם ותולדות הימים והעתים אשר עברו עליהם מני אז עד היום, אשר לדעתי גם ספור פרטי מקורות בני ישראל מדינה ועיר הוא ג"כ דבר נכון ונחוץ לענות בו ושכר לעמלנו התועלת היוצאת מסנו, כי מסנו נקח לדעת ולהתבונן על חסדי ה' ית"ש והשגחתו הפרטית על עם בחר לסגולתו וכי לא נפל דבר מכל אשר הוכיח, והבטיח, גם את הטובות גם את הרעות כתומם באו על אבותינו ועלינו, גם המקרא הנורא הזה (ויקרא כו) ואף גם בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא נעלתים לכלותם להפר בריתי אתם ונו', עומד נצב לעולם, כמו חי אתנו בכל דור ודור! כל הסערות לא יסערוהו, וכל המים לא ישטפוהו, שחו נבעות, עולם יהפוצצו הררי עז, לאומים גדולים ועצומים כלו ואינם, ולא נכר עוד מקומם ויעקב עם קטון ודל בגוים לא התבולל, פעמים רבות הגיע עד שערי אבדון ויעקב אבינו לא מת, עיני ישראל לא כבדו מזוקן נרו לא נדעך, עוד יעקב חי! ישוב מים עד ים סבורח שמש עד מבוא ינוד ינוע, ועין העליון ית"ש ישקיף עליו לתת לו שארית בארץ, כספינה המטורפת בים העולם ביום סופה וסעה, נתקו חבליה נמשו מוסרותיה נפלו תרניה, רואיה מרחוק יאמרו עוד רגע לה חיים, צללה, צללה תהום יכסנה, התעיף עיניך בה ואיננה — והנה פתאום קמה הסערה לרסמה, השמש זרחה על המים האדירים והאניה אשר חשבה להשבר שאפה רוח חיים ואנשי חיל מצאו ידיהם לחזק את בדקיה ולרפאות שבריה ותלך בטח למחוז חפצה, כי פי ה' דבר (ישעי' מנ) כי תלך כמו אש לא תכוה וגו' ובנהרות לא ישטוף וגו', ומה נורא מרום וקדוש דבר קדשו (עמוס ט) והניעותי בכל הגוים את בית ישראל כאשר ינוע בכברה ולא יפול צרור ארץ, וזאת תחוק ידינו ותאמץ לבבנו אל האמונה העקרית, כי עוד יבא ויגיע ויראה היום הגדול הסקוה לשלוסי אמוני ישראל, וכיכי צאתנו מאר"ם יראנו נפלאות, בב"א.

אמשטרדם — ק"ק ספרדים

ונתחיל מאחינו ק"ק הספרדים דפה כי הם הראשונים :
 בשנת הרנ"ב לב"ע, בא סימן ס' ז'ר' ה' ישראל, גלה כבוד מישראל
 ויצא מספרד כל הדרת כבוד יהודה, פנה זיו התורה והורה, ויצאו בראש
 גולים, ועל ראשיהם עברו גלי גלים גלות החיל הזה הלא היא כתובה על
 ספרי דברי הימים נקרא ומתרגם בכל לשון, עת צרה היתה לישראל כיום
 גלות ישראל מעל אדמתם. לא נספר משבחם לבל נבא לידי גנותם, וכבר
 דברו מזה חכמי הדורות, את כל הקורות, גדולת מעשיהם ומה הניע
 אליהם, וגם נודע כי רבים מהם אשר היתה רכושם רב וחביב עליהם
 מנפשם המירו כבודם במאודם — ואך למראה עינים — את ה' היו יראים
 בסתר ואת העצבים עבדו בגלוי. ואלה אשר נשאו שמה באשר קבלו
 עליהם דת מציקה עוד גדלו והצליחו מאד בעושר ושררה כי היו חכמי
 מסחר וחכמי מדינה, ומהם שהיה להם מחבואות מתחת לבתיהם אשר
 שמה שמרו דת ישראל בהסתר וסוד. אבל האלקים הביא במשפט גם
 את הנעלמים והנסתרים האלה, ויקם עליהם כומרי המאנסים (האינקוויזיציה)
 ציון) אשר דנו ושפטו גם על מחשבות שבלב, כי נתנו עיניהם
 וקנאחם בעשרם ורכושם, והתחוללו עם האנוסים והנעלמים ועם כל
 המוסרים וישפטום בחימה שפוכה ובאכזריות עזה אשר לא נשמעו בכל
 הארץ ובכל תגוים, ולא הועיל כל הזן וכל רחם כי לא נתנו להם חנינה, —
 וכבר נודע גם מזה לכל יורע ספר. ובימים ההם (משנת שכ"ז) החלו
 מהאנוסים האלה לדאוג על אחריתם וחיותם, כי גם רכושם וחכמתם לא
 עמדה להם, וינסו לנזק מהארץ המשכלת האוכלת אדם רב ושותה דם
 כמים הנגרים. אלפים ורבבות מהנשארים שמה נפלו לפי חרב ואש
 האינקוויזיציון, אחרי נשפטו ונוסדו ימים ושנים בכל מיני יסורים אשר
 לא כתוב בספר וכל הונם ורכושם היו לבו ולמשיסה, וכמעט גם פליטה
 לא היתה להם כי עיני הכופרים היו על כל דרכיהם ומצעדיהם. וכאשר
 יציל הרועה בדל און וכרעים כן נצולו אז מעט מהרבה הנשארים שם.
 ואחרי עבור מאה שנה משנת הגלות הנז', ויהי בשנת השנ"ג סימן טוב
 ש' ס' ח' ה' לפ"ק, היה להם פליטה ומעט הרוחה, התעוררו עשרה אנשים
 מגדולי האנוסים הנשארו עוד בקאסטיליא וישיתו עצות לברוח על
 נפשם, ובראשם איש זקן ונכבד שר גדול יעקב מיראדו ז"ל. וחפץ ה'
 הצליח בידם.

ואעתיק בזה לראשונה, את הכתוב בספר הקהל, חברת תועלת'
 פה, מהחכם המליץ והמשורר הנודע בהר"ר דוד פראנקי ז"ל כלשונו

ובנאמו מלה במלת, ואח"כ אוסף נופך משלי, מאשר לקמתי מס' שארית ישראל בל"א ומספרים וסופרים זולתו, דברים אמתים, תראוים לבא בקהל. ואלה דברי דוד הנז' :

תולדות החכם והנבון עיני העדה אבן הראשה בק"ק אמשטרדם אשר לספרדים האיש נשוא פנים כמוהר"ר משה אורי הלוי ז"ל, החכם הספואר הזה נוליד באשכנז שנת עת רק"ה, כפי שמצאתי כתוב בכתבי דון סיגואל די באריום (שהיה איש נשוא פנים בהיכל מלך ספרד עד שמינאו שר צבאותיו) והוא היה יהודי עובד ה' בסתר עם אחיו האנוסים שם, ובהיותו בנרם המעלות קנא לאלקיו ונדב לבו לעזוב ארץ מולדתו ורוב קניניו וברח משם לנטוע אהלו פה אמשטרדם ובא פה להכנס בבריתו של אאע"ה ולעבוד ה' לעיני כל הארץ כתורה וכמצוה אשר צוה את אבותיו. ואחר שנמול קרא שמו דניאל לוי די באריום, ז"ל, והוא כתב ספורי קדמוניות ק"ק הספרדים ומקראות החכם הנז' ז"ל : החכם משה אורי הלוי אשכנזי היה איש טוב וישר ירא ה' מנעוריו וכתורתו יהנת יומם ולילה, ובהיות קשים עליו מונותיו בארץ מולדתו בחר לו לצאת משם אל ארץ אחרת אולי בשינוי מקום יוטב מולו, וישם לדרך פעמיו ויבא לעיר הימדין (עמדען) אשר במדינת פרויזאח (פריולאנד) המורחית. ובני ק"ק השכנים שם קבלוהו בכבוד על מדותיו ודיעותיו הטובות ובקיאותו בד"ת, והחזיקו בו וסלאו ידו בכסף לישא וליתן בפרקמטיות ורוח לו ויתנו לו אשה וילד בן שנת של"ח משה עבדו ויקרא שמו אהרן, ויגדל הילד וילך בדרכי אביו, ושניהם ישרו דרך סקלו המסילה יום יום לכל דורשי ה' בתורה ובמצוה (כ"ז שם בדף שצ"ו וגם בס' ש"י סי' ל"ג כתוב כן רק בסגנון אחר).

ויהי היום יום מר בשנת ערבה כל שמח"ת עמדה רוח מערה בים קרוב לחוף הימדין הנז' ותרומם גליו, והנה שתי אניות בואת מספרד נושאות עשרה יהודים אנוסים עשירים מופלגים שוכני קאסטיליאח בשם "נוצרים קדמונים" הם זנשיהם וארבעה ילדים ובל מיני פחורות יקרות כל כלי צרכי הבית נחמדים עד למאור, שלמות ובגדים מרוקמות וכו' גם כסף וזהב לרוב אשר חנן ה' להם, שם נתנו שכרם להביאם למחוז הפצם בעיר הגדולה והמפוארה הזאת אמשטרדם. ויהי בצר להם נפשם ברעה תתמוגג יעלו שמים ירדו תהומות, ויצעקו אל ה' בוחן לב וכליות, וראה בענים ויביט שכל מנמתם בעזבם ארץ מולדתם היא לבא בבריתו לבלי עבוד עוד זולתו (אף כי למראה העין) וירא ה' את ענים ותמימות לבם וירחם עליהם וממצוקותיהם הוציאם ויקם מערה לדממה וישמחו כי ישתקו

והודו לד' כי טוב כל"ת. בהשקט הים מעליהם ירדו החובלים והמלחים איש איש באניתו ופקדו אותם ומצאו כי יצא הנעורת מתוך מקומות חבורי הלוחות וקלקולים אחרים אשר בעבורם כבר סיס הרבה נכנסים בספינתם מהים שמער והלך עליהם, ויבאו ויספרו הדבר הזה לאדוניהם והעידו בם שהם בסכנות נפשותם אם לא יחתרו מיד ליבשה הקרובה להם בלי התמהמה והם הסכימו על ידם מיד ויעשו כן וינחם אותם אלקים בחוף הימדין לשלום. בכואם העיר שכרו להם חדרים ועליות מרווחים במלון נכבד לשבת בם ולשמור מרבולותיהם וכו' בעוד יתקנו שבירי וקלקולי ספינותיהם היטיב עד שיהיו מוכנים להביאם בם למחוז הפצם פת. עודם שמה מצאו קצתם הפץ לטייל בעיר לראות בניניה ומנדליה ונער קטן נהג בהם בדרך לכתם ראו אווז שמן טוב ויפה בחלון אחד ומכתב אותיות זרות להם כתוב על הנייר שעליו, וכלתה גם נכספה נפשם לאכול אחד כמותו. ויבאו הביתה ויספרו הדבר לבעל המלון, ויאמר להם היום תאכלו אותו בצהריים, ויצו להנער ללכת מהר לקנותו וירץ הנער ויביאהו לאדונו ויאמר לו ראה כי קניתי אותו מהיהודי משה אורי הלוי וזה מכתבו העברי עמו, ויתמחו האנשים איש אל רעהו לשמע דבריו אלה וישאלו לבעל המלון ויאמרו מה זה שמענו? האמת הוא ששוכנים פה יהודים? ויען אותם כן משנת אתקפ"ח 1588 שמרדו המדינות פ"ז אלה בעבודת ספרד יצא פתגם הנציבים הכוללים לקרוא דרור לכל אומה ולשון לבא ולהסות בצלם ולעבוד איש אלקיו בלי שום מונע ומעכב (חוץ מהקאטאליקי הצריכים לעשות במחשך מעשיהם לבלי ירימו ראש למשול בם) ואנהנו פה שלום ושקטים נאהבים לשררת העיר וגדולי העם ומקיימים מצות אלקינו לעיני כל חי בפומבי, ויענו האנשים למחר בבוקר נלכה לביתו כי צריכים אנחנו לדבר עמו בסוד פנים בפנים. ויהי ביום המחרת הלך בעל המלון עם שנים זקני האנשים ההמה לבית הח' משה הנז', המה באו עד פתח הבית ויצא הזקן לקראתם ויקבלם בסבר פנים יפות וישאלו איש לרעהו שלום ויבאו הביתה. בפתוח פיו לדבר ספר שפת לא ידע לשמוע הזקן קרא לבנו הנז' להיות מליץ בינותם ויאמרו בלשון ספרדי דבר סתר לנו אליך השר הבא אותנו החדרת הפנימית. בהיותם שם אמרו עתה נוכל להודיע אליך כי אחינו אתה כמכם בני ישראל אומרים פעמים ביום באהבה ה' אלקינו ה' אחד, אנחנו באנו בורחים ונכים מהאינקזיסיון אשר בקאסטיליא רק לעבוד אלקי אבותינו בלבבנו נפשנו ומאדנו באמשטרדם, כי שמענו שמה נוכל ללכת בכל דרכיו ברשות אדוני הארץ לעיני כל חי בלי מעכב, ורק הסערה נחנו

בחוף הזה, ועתה נכספה גם כלתה נפשנו לכא בצרית צברות בשר
 ערלתנו וערלת בנינו ולעשות לנו רב ומלמד לשון הקדש והתורה ולחלות
 פני יוצרנו עם נעים ומירות ישראל (חזן) מקריב שיח שפתותינו על מזבח
 בית כניסתנו מקום פרים נ"פ ביום, והנלוה אלינו לנחות אותנו לא יחסר
 כל טוב בנדיבות לב כי חנן ה' לנו עושר וקנינים לרוב עד מאד. ויען
 להם, ברוך ה' אשר נחה אתכם בדרך אמת לבתנו פה, חזקו ואמצו כי
 כל מחסורכם עלי למלאות, רק בעיר הזאת לא יקום רוח בנו להמול לכם
 כי רוב יושביה וגדוליה מאמונת לומדים, אמנם לבו לשלום לאמשטרדם
 בהתפן לכם אניותיכם כמקדם ושם נלכה אחריכם לשכון עמכם גם אנחנו
 גם בתנו, ויראו להם מפה מצויירת בתכנית העיר אמשטרדם מהצד
 שהיא עומדת על נהר טייא אשר שם המנדול הנקרא "מנדל סונטיאלבאנו"
 ובפה העם "סונקיל באן" ויאמרו להם בבואכם העיר לכו שפה ושכרו
 לכם בית בשכונתו בשוק הנקרא "יונקיר שטראת" וקשרו את תקות חוט
 השני בחלון בתיכם ובעוד משלש שבועות נבא אליכם ונמול לכם כל
 זכר ונלמד אתכם את חוקי האלקים ואת תורותיו ונעבוד את עבודתו
 בשפתותינו וזמירתנו תפלה ושירה בזמנה ונהיה לכם לעינים בת"ת. וישמחו
 האנשים עד למאד ותקעו כף לקיים דבר בלי שינוי ותמורה, בעוד ימים
 כנמר תקוני האניות מהרו להביא גם כל טובם וירדו גם הם ובני ביתם
 בהם ויבאו בכי טוב פה העירה בימים מועטים, וישכרו להם בית בכ"ב
 אבריל שנת אתקצ"ג (1593 לסנינם) ס' לכם לזכור, במקום ושוק
 שאמר להם חזקו ויקשרו חוט השני בחלונם. ובטרם מלאות ג' שבועות
 מברו כלי ביתם וסחורותיהם ובאו הח' ר' משה וביתו וילכו לבקשם
 ומצאו תקות השני ורבים מהם פתח אהליהם ויחבקו אלו לאלו בלב תמים
 ובשמחה, ומיד ביום המחרת זריון מקדימין למצות גמולו מקצתן, והי
 הנמול הראשון השר החשוב והזקן מכולם הירא דבר ה' דון יעקב
 פיראדו. ומדי יום גמולו אתו כל העשרה אנשים והילדים (והילד הא'
 הנמול אח"כ ששמונה ימים היה אהרן צרפתי) ויקבעו להם חדר מהודר
 ומיוחד לבית תפלה ויהי להם הזקן למנעים ומירות ישראל במוצא ונגון
 אשכנזי.

ויהי היום יום אדיר יום אחד בשנה יכפר לפ"ק בהקהל הערה
 לחלות כפרת עונותם ברוב עם (כי כבר באו ביני ביני רבים מספרד
 לשמע שכת אחיהם הנה) ראו השכנים כנסיה גדולה מבפנים והדלת סגור
 (כי עדיין חרדת האינקוויזיטור לא סרה מלבם), ובשפוף שיחם שמעו קולם
 ויהשדום לסויעדיס לעבור את שלום הארץ עם הקאטוליקי הנצוחים

בזמן ההוא בעזרת נשיאי אוראניי מהריפורטאדי האמונה הנוכרת פה. וילכו ויוציאו את דבתם רעה לשופט הגדול ואמרו ברכילותם שמענו גם ראינו מאז הבקר ועד עתה אחוזת סרעים נועדו יחדיו נאספו אחר כתלינו להפר ברית וחוק השלום ושקט המדינות החפשיות האלה אשר לקחנו סיר הקאטוליקי בנפשנו בהרבותינו וקשתנו לשוב לישא עול ספרד אשר כלנו ואשר דמה לנו. עודם מדברים עמו הרה אפו וישלח שוטרו וחלוצי ביתו עושי דבריו שמה להפיצם ולתפוש ולהביא ראשי הנקהלים אל בית הסוהר. המה באו וידפקו על הבית בחזקה ויאמרו לשכור הדלת. לקולי הכולה הגדולה יצאו לבות המהפלים ויחדרו ובצאתם לראות מה ילד יום כבר השוטרים ונגושי העם סבבם והמעוטפים במליתותתם נפו לקולם כמפני חרב זה בעד הסבכה וזה בעד החלון ואשר לא יכלו סלט נפשם נשאו רדידם מעליהם וימששו חיקם ושקים באמדם הבו צלמיכם, הבו הלחם המקודש בכלי, הבו שתי וערב והחרוזות, ולא יכלו לענות אותם דבר כי אין בהם איש יודע לשון הארץ ויהפשו הנגושים בכל החרד ולא מצאו כי אם ספרי תפלה, ותפשו בהוקן הח' ר' משה ובאהרן בנו ויוליכו אותם לבית הסוהר, אך רגלי אדוניהם השר יעקב טיראדו אשר לבו כלב אריה לא נמס אחריו ויגש אל השופט הגדול ויקוד ארצה לפניו ויאמר בלשון לאטיין (כי היה בקי בו עד להפליא) בי אדוני ידבר נא עבדך דבר באוני אדוני ואל יחר אפך בעבדך, היתכן ויאמן כי יסופר ששופט בצדק כמוך יביא למאמר אנשים צדיקים ותמימים עובדים אלקי השמים ואלקי הארץ ביום צום הגדול והנורא כיום הזה בלי אכילה ושתיה ותענוגי הגוף מסבא השמש אתמול עד צאת הכוכבים הלילה ואת העם זרה הלאה. וכל זה רק בעבור חשוד השכנים דבתם רעה ורכילותם, איה איפה צלמיכם? לחמם? שתי וערב וחרוזות? לולא דרש והקר מעלתו הדבר בדת ודין במשפטו לא נהיתה בואת ולא היה נושא שמע שוא מפי עדי שקר ושמי כזב, ועתה אדוני רק אמת יהגה חכי והיא תעיד לעצמה, דע אדוני כי יהודים אנחנו, באנו הלום לבלתי עבוד עוד אלקים אחרים כי אם להשם לבדו, כי שמענו יצא פתגם הנציבים הכוללים ה"י קורא דרור לכל אומה ולשון לילך בשם אלקי, אך עוד יראה האינקזיסיון של ספרד לנגד עינינו וע"כ נתועדנו בחשאי להתפלל ונשמע קולנו. יש לנו עושר רב אשר הצלנו מלהבות אש בוערת בארץ ספרד אוכלת יושביה, אנחנו נכתוב לאחינו הנותרים שם אשר אין קצה לאוצרותם קבלתנו פה בחן ובחסד והם יבאו במאודם יותר מחמשים משפחות בקרב שנה ובחכמתם וידיעתם במסחרם מכל בשר תמלא המדינה דעת ותרבה עושר וישוביה בחול אשר על שפת

הים, ואנחנו עבדים נאמנים לאדונינו המשיבים עמנו ונעבוד אותם בעוד נשמה באפנו. ידברו נא שוטריך באונך פה לפני ויתנו עידיתן מה ראו בהנחשים או בהנקהלים להסדם לקטוליקי או עוכרי השלום. וייטבו דבריו בעיניו ויקרא ויחקור השוטרים וירא והנה אמת נכון הדבר אשר דבר פי המליץ הטוב ההוא, ונכמרו רחמיו ויקרא לנחפסים דרור וישלחם חפשי, ויאמר להשר טיראדו ולהם לכו נמי החטא שובו לאהליכם הקהילו הערה בעוד היום גדול דרשו ה' ועזו יקבל תפלתכם ויטהר אתכם מכל הטאתיכם והעתירו גם בעדי ושלום העיר ושריה רק לכו בדרך טובה ונשניח עליכם. ויקדו אפים ארצה וישבו והקהילו אחיהם ויספרו להם בקיצור את המאורע ויעלו המנחה כחובת היום ויברכו לשררה ויגמרו בנעילה וערבית שמחי לב ובצאת כוכבי נשף שבו להם לאהליהם. מרם האיר המזרח השכימו לתפלה נתנו קולם כיום מועד לבטח. ופקדו כאחד חברים להשר טיראדו הנ"ל לילך לבית השופט הגדול להחזיק לו טובה על כל תנמולוהי ולברכו בשם כל כלליהם ופרטיהם, וילך האיש ועמו הח"ר משה אורי הנ"ל ובנו. כראותו קבלת השופט אותם בפנים יפות ובכבוד, אמר אל יחר לאדוני ואדברה אך הפעם השנית לחלות פניך בעדי ובעד אחי הבאים לעבוד ה' בצל כנפוך שתהיה נא מליץ בעדינו לפני שרי המדינות האל שיתנו נא לעבדיך רשות לבנות בית מיוחד בראש חוצות אהל מועד לתפלתנו בנוי לתלפיות לעיני בני העיר בפתנס השרים הגדולים שרי הארץ כתוב וחתום בטבעותם. ויהי עת רצון כי נתנו ה' להן וייטבו דבריו בעיניו, ויאמר לו השופט ישרו דברך אני אדבר טוב בעדך ובעד עמך לפני שרי המדינות, עתה שובו לביתכם לשלום. ויקם את דברו וכמשלש הרשים נשמעו דבריו ושלח להם מבשר טוב להגיד להם שבמליצתו נגזר אומר בעצת השרים הרמים להשניח עליהם ועל סהלתם כעל שאר בני עירם וכעל כל העמים הבאים לשבת תחת ממשלתם ואה"כ שלח להם פשתנן רשות הבנין הרשום והנגלה בכתב אמת שריר ובריר וקיים. בכתב זה הלכו וקנו ובנו בית תפלה באיו"ט גראנט Hauvit Gragt מעבר למקולין של ק"ק הספרדים (איננו עוד עתה) ויקראו לו בשם בית יעקב והנה הוא חקוק על אבן שיש למעלה מהפתח (איננו עתה) להיותו כולל שם כל ישראל וג"כ בפרט להזכיר לטוב את שם המטיב עמם השר הטוב והמהולל כהר' יעקב טיראדו הנ"ל, והבית הזה בית הבנסת הא' לק"ק הספרדים הוצב על מכונתו בנדיבות לב כל נקהליו ונתחנך באורים ובשירי זמרה ליל ר"ה שנת שנ"ח וס' כי לא נחש ביעקב כתיב, בית יעקב קרי. והקימו עליהם רועה נאמן ההכם השלם אב ב"ד ור"ם כמוהר"ר יוסף פארו הספרדי נ"ע ולנו

הגביר המשביל ופייטן כה"ר יוסף שלום נ"ע ועבד הלוי כהר"ר משה אורי הלוי ובנו אהרן ג"כ עבודתו עבודת הקדש בדרשותיו בלשון אישכנזי ללמד דעת את העם בישיבה ובנו היה מליץ דבריו להם בל' ספרדי ומחיבה יתירה לבנו אהרן מנו אותו בב"ה השניה שמה נ"ה ש"ו ל"ו לסניף מנעמי ומירות ישראל הקהל שנת ש"ע.

ובשנת שצ"ו (1636) סי' קצ"ו לפי הסדר באו בני ישראל אחינו גרושי אלמאניה ופולין להתישב נ"כ העירה ויתפללו בק"ק הספרדים עד הרחיב ה' להם ויבנו המה ג"כ בתי כנסיות ובתי מדרשות בלשונם ובמנהגם כיום הזה, ה' יוסף עליהם כהם אלף פעמים ויברך אתהם אוכ"ר. והרב הנ"ל משה ואהרן בנו גלו עמם לנחותם הדרך במנהגי הארץ ובהפרדים מהספרדים על כי לא ידעו איש שפת רעהו שנת של"ז (1637) ולהתפלל בלשונם ובמנהגם קהלה קהלה עשו תקנות איש איש לתועלת קהלתו ואסרו קהל קהל לבני קהלתו להקהל עם זולתו בגזירת כולם פה אחד הן לענוש נכסין ולאסורין לבלתי יחסרו קופות הצדקות גזירות פי בקהליהם. וקהלות הספרדים העמידו חוק ולא יעבור וכתבו תקנה והסבמה פרטית לקיום הח' הנז' משה אורי הלוי ליחיד בקהלתם להחשב כאחד מהם לקרותו בתורה בכבוד לתת לו כסא מושב בב"ה וקבורה במוותו בבית חיינו באו ד"ק ירק (לגדל חשיבותו בעיניהם ויקר תפארת גדולתו) מאותו היום עד עולם וגם בן לכל יוצאי ירכו אך זרק בתנאי שהבנים יקחו להם בנות והבנות בנים ממשפחתם ולא מזולתם וכהיום עומד בחוקתם עומדים ויעמדו לעד בלי חולק. ודמות תבנית הח' ר' משה הנ"ל ממתניו ולמעלה מצויירת על הטבלה בחרט אנוש אומן בקי במלאכת הציור והיא משמרת בירושה ביד נצר משרשיו הסמוך בידי שרי העיר יושבי כסאות למשפט להשתדל לפניהם בדין דברי ריבות שבין איש ואחיו ומטעמם נתמנה ג"כ למעתיק נאמן בשבועה ה"ה הגביר הנחמד רצוי לשררה ולכל בני עמו על טוב מדותיו ותכונתו כבוד שמו דוד די ליאון אהרן יצ"ו. ומספר בני ישראל אשר מל כבוד הח' ר' משה הנז' תרמ"ח וסי' תרחם ציון ואהרן בנו גדל המספר עד תתקל"ח וסי' שם אהרן הלוי יזכר לטוב.

וזכר הובאו קצת הדברים האלה לזכרון ברפוס בל' ספרדי שנת התע"א ע"י בן בנו ויותר מהמה הרבה אשר לא מעלין ולא מורידין, אשר על כן אנכי הלכתי בדרך קצרה וזכרתי הטוב והאמיתי הנצרך והראוי להודיע ולהודע, והגביר הנחמד כהר"ר דוד בן יצחק הכהן די לארה נז"י בשנת תתל"ג זהרב חבולל כמוהר"ר יצחק אבוהב אב"ד ור"ם בשנת תתל"ד

העידו זכותם ותמימות צדקתם באמרם שהכירו אותם משרתי ה' במקדשיו בית יעקב ונוה שלום. האב דורש טוב לעמו ובנו נו"י בק"ק שניהם מוהלים מפורסמים ושהדריכו העדה עד יום לקח אותם אלקים באורה מישור וצדקה, ישרם וזכותם עומדת לעד ונוכרים לטובה בק"ק יעלו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם אוכי"ר.

אלה דברי דוד המעתיק והנאמן ומושבע לפני שרי המושפט והמועצה פה העיר שם משפחתו חפשי בישראל, שנת תנה עזך.

נוספות וילקטות ואמיתות

יום בוא האנוסים הפלמים הנזכרים שנטרפה אניותיהם והביאום לחוף עמרן בשנת השנ"ג כנו', היה בחנוכה — מגלגלים ניסים בימי על הניסים — ור' משה פייבוש (אורי הוא פייבוש בלשון אשכנז) לוי היה בעל מלון אורחים בעיר הזאת ועל פתח ביתו כתוב על דגלו בלשון הקדש. אסתו שלום יסוד העולם והאורחים האלה כשעברו על על פתח ביתו עמדו משתאים על המכתב הזה כי לא ידעו מה הוא ושם ראו בחלון המלון אווה שמנה שחוטת עומדת להמכה כי מלפנים ועוד היום ברו"פ שוהמים היהודים אווזות בימי החנוכה כידוע. ומזאת נודע להם שיש יהודים המחזיקים דת ישראל בגלוי בעיר הזאת כנו'. ר' אהרן בר' משה פייבוש לוי הנז' ידע מעט בלשון איטלקי כי סבב גם במדינת איטאליא והיא קרובה ללשון שפאניה והוא היה המליץ בינותם. ובימים לא כבירים באו לאמשטרדם הרבה מאות משפחות מהאנוסים האלה ור' משה ובנו ר' אהרן מלו מהם יותר משני אלפים וחמש מאות איש. וכל הבאים הביאו עמם רכוש גדול והון רב וסחרו את הארץ והיו נכבדים מאד בעיני השרים ויועצי העיר ואהובים לכל בעלי מסחרם ואנשי משאם ומתנם וישבו לבטח ובכבוד. אחר מהעשירים האלה מרוב עשרו רצה לעשות הגדר שלפני ביתו — כנהוג פה — מכסף טהור ונלות זהב, ולא הניחוהו פקידיו העיר מפני הקנאה מיושבי העיר וזלזלתם:

אבל הם ביניהם לא ישבו באהבת שלום ובאגודה אחת. והיו במחלוקת על עניני מנהגי הקהלה והרב, והתפרדו לשלש מחנות והיו להם שלשה בתי כנסיות, בית יעקב שנבנית שנת שנ"ח. ונוה שלום בשנת ש"ס. ובית ישראל שנת שע"ח. ובשנת שס"ז קנו

אבן ספיר

כברת ארץ לבית החיים אצל עיר הקטנה אל עקא מאר Alkameir
ובשנת שע"ו נתן להם מהממשלה מקום שם קבר לביה"ח סמוך לעיר
הזאת עד היום יודעקערק אם אמשטעל. ובשנת שע"ז הביאו גם העצמות
מבנה הראשון ויטבנים במקום הזה. ובשנת שע"ז עשו להם גם בית
סדר שגדול בשמו עץ החיים — מתואר הלאה.

בימים ההם היו להם רבנים גדולים אנשי שם לכבוד ולתפארת כל
בית ישראל: הרב הגדול החכם הכולל מוהר"ר שאול לוי מורטארו ז"ל —
בעהמ"ס גבעת שאול, וספרים יקרים בשפת שפאניא. והוא הלך עם רבים
מהיהודים האלה לנוח בארץ בראזיליע באמערקא שנלו שמה אז
איצרות זהב ואבנים יקרות, אבל לא מצאו שם מנוח ורבים מהם מתו
בדרך ושם. והנשארים בחיים שבו עם הרב הנז' לאמשטרדם ונפטר ז"ל
שנת ת"ך; והרב הנאון החכם הכולל מוהר"ר מנשה בן יוסף בן ישראל
משפחת אברבנאל הנודע לכל הגולה ורב טובו אשר עשה לבית ישראל, כי
הרים קרן היהודים בין העמים — הוא היה בן ח"י שנה כשמינהו לראש
ישיבה, והיה חכם גדול בכל הלימודיות וגם בלשונות המדינות, ספריו
ידועים: גשמת חיים. (והיה גם מקובל) מקוה ישראל. שארית
ישראל. ועולה על כולנה פירושו על התורה בלשון שפאניא הנקרא
קונסילאטאר, משיב דבר לכל כופר, ומחשבות המינים מפיר, לא
יסולה בכתם אופיר, שוהם יקר וספיר. וגם גדולי חכמי הנוצרים וגדולי
יועצי העיר בימים ההם היו חפצי קרבתו ואהבתו ויגדלוהו וירוממוהו
בקהל רב. עד כי כהניהם בקנאתם בו כתבו התולים על חכמיהם
ויועציהם — אבל גם מהרבנים התקנאו בו והיו לו מתנגדים מהם, כי
הביטו אחרי מנשה — בן זרך העולם וסדריו כל הגדול מחבריו, ירבו
רוביו וסדריו — הוא הראה והוכיח לעיני העמים והשרים שכל העלילות
והתנאות אשר חשבו על היהודים בימים לפנים מעלילות דם ומרוסא
בשקר יסודם ונתעו בשוא ותפל, ויסח חרפה ובוז מישראל. והוא החזיר
גלות ישראל לענגלאנד אחרי אשר הראה ישרתם ותוסתם והשיג הרשיון
מטעם השר אליוור קראמוועל הפראטעקטור של הממלכה, ומחפארלאמענט
כי ישובו ישראל לשכון כבוד בכל מדינות בריטאניא וישובו לבטח
עליה כהיום הזה.

אף הוא הקים דפוס חדש-פה נאה להלל מאד והדפיס התנ"ך כונה
ומדויק לתפארת ועוד ספרים רבים לכבוד בית ישראל. ונפטר בשם טוב
בשנת ת"ח, ושם חכם מנשה בן ישראל לא יסוף מן היהודים עד כי
יבא שילה, בב"א.

גם הגביר החבר ר' אורי פייבש לוי בן ר' אהרן בן ר' משה הנז' (יסוד המעלה) הקים או דפוס חדש פה והדפיס ספרים רבים לישראל (*).

(*) מן הספרים אשר הדפיס ר' אורי פייבש ראיתי ספר ח' והיה לפני מלאה גדולה כי בספרי ח"ס השני לד ס"ה וס"ו הכאתי מה שמלאתי בעיר פלרוד בסביבת קוגין חרות על אבן בניהל"ג הגדולה של השחורים, שיר קבון בלחיות ולה"ק אשר ראשי שורותיו "אליה עדני" ונרמז גם זמן היותו שנת השע"ה גם הכאתי שמה משפחת בלילא. ועמה ידעתי על נכון כי ב"ה יפה כונתי והאמת שפסתי, וגם לשון השיר הנז' דומה לזה שלפני, וזה הוא. זה השער

"סדר אזהרות, לרבי אליה העדני, כמנהג אנשי ארץ הדוד בק"ק קוגין ביום שמעתי חג עזרת, אשר שלח אלינו החכם ר' לוי בלילא כו' פה ק"ק אששטירלדאם, נדפסו ע"י המחוקק הגביר הנעלה החכ"ר אורי במוהר"ר אהרן הלוי זללה"ה בביתו יום ג' ח' דר"ח אדר שני המ"ח לפ"ק. (על ספרים אחרים כמו: אורי פייבש). והם הנז' מלות יונאות בשיר ורשום קדמה להם, כאשר עשה בן גבירול וכן רחובן ז"ל. רק זאת בדרכך קלה וכבדת הלשון במאד מאד. ואציג בזה איזה טורים ממנו (כי הספר יוקר במלאות גם פה): יד אליה העדני

"בני קמני הגדול שבגדולתם בערכי אלי עטרת אב עלם נעלם מזה העולם זכר לידו בלא זזה ממחזה לכבד שהציב לו אב שלום מלכה במעצבה בלח אבן הרחבה יס"י על ראשו התה ענדי עטרת ענדי עדני בלדקת אדוני המלך דוד בני בני שבע עדנין אבן ציון לגלל יזכר ויפקד על טוב שמו על מורשת משה ונחלת קהלות יעקב בלוח אבן הרחבה העמוס במכתב חלקי חזכי ושב ודנני וחייבני ישוב וישיב בן אלל אב אב ובעים למשיב נפש והשיב לב אבות על בנים יהיה לעבדו שכם אחד אשר ישוב חמון" עוד לו שם: כתובת חתן תורה

"הכל בכתב מיד ה' עלי השפיל זה שמי שם אליה חזכי לדור דור קטון וגדול שם הוא ועבד חפשי בעבדו אדוני י"י זה יכתוב ידו ל"י אלי עד אה"י

אעניד עטרות לך ציון בנו בינה
אבן לאליה היתה לראש פנה
לא זו לההגדיל כי אם רגדל שם
הצור יצרנו ויטול לבד השם
זכר"י שמי שם יה יהיה ועד היה
על מכתב לוחות חרות לאלי יה

עוד לו שם

להיות לעולם שארית
החור עטרה ליושנה
בזכות שם שם לוח חרות
ערן לא היה זכרי יה
ושדי אם בן יינק ינוק (?)
ויחיש מלכי עוד טוב יענוק
ושם פה לאיש אין נאלם
וזה שמי לעולם.

כתר כרת לנו ברית
שאר ישוב כדברך נא
כתר בן פטר ראש כרות
שוב אליה אלי יה
חנוך לנער חניך
והשיב לב אב ואנוק
הכשר בשר מעין נעלם
לעבדך צור עולם

בזמן הזה השלימו שלש הקהלות הנז' והתאחדו בלב אחד לעבוד את ה' שכם אחד, ויתיעצו לבנות בית הכנסת גדולה אחת בשם תלמוד תורה ולא יצאה עצתם לפעולת אדם עד שנת תל"ב. ובעת ההיא היה להם לרב הרב הגדול מקובל ופילוסוף דרשן מופלג מוהר"ר יצחק אבואב ז"ל, הוא אשר העתיק ספר שער השמים (קבלה ופלוסופיא שחבר הרב ר' אברהם עירי בלשון שפאניא) ללה"ק ונדפס פה אמ"ר. בשנה ההיא החלו לבנות הכנסת והניחו אבני היסוד. הראשון אשר הניח אבן הראשה נתן שני אלפים ומאה זהובים האל', וכן כל אחד שזכה להניח אבן בפנות הבית בהיסוד בה, התנדב במיטב כספו. אבל מסיבת המלחמות שהיו אז בהאללאנד והפריעו בעלי המלאכה, ארכה לה שלש שנים ונגמרה בשנת התל"ה, היום סאתים שנה. ואני רואה על משקוף פתח הביהכ"ס כתוב הדר חרות על האבן והאותיות מזהבנות "בשנת ואני ברוב חסדך אבוא בדרך (נקוד על ביתך בני' תל"ב) לפ"ק. ונרמו בזה שם הרב אבואב הנז' אשר גמר את המצוה לעשות שלום ואנודה אחת, כנז'.

הבית הכנסת הזאת — תלמוד תורה — הבנויה לתלפיות, עומדת אתנו היום על תלה, בנויה ברמה על מטהרת הקדש, עומדת בראש רחוב גדול וסביבותיה אויר חפשי וצח לרוח היום, והיא גדולה מאד מחוקת כאלפים איש, עומדת על עמודי שש גבהה ונסכה למעלה, ועזרת נשים משני צדיה פנימה על הסורג ופניהן לא יראו. האה"ק גדול ומפואר בכל יופי והדר, ובימה גדולה באמצע. המושבות בסדר ישר ומתוקן. והכל בטעם ומשטר הנכון לבית הכנסת. ועוד היום בזמננו תוכל הביכה"נ הזאת להתפאר בין הבתי כנסיות היותר גדולות ומפוארות גם באירופה, ויתר שאת לה כי הקדושה והטהרה עליה חופפת, ורוח אלקים בתוכה מרחפת, הרואה אותה חוצה לה יגיד כי גבנתה ביד חרוצים ורוח נדיבה, והעומד בתוכה יעיד כי לבבות מהורות ונפשות מרגישות קדש יסדו הבית הזה, גם הרואה אותה מרחוק ידע אל נכון כי בית מקדש מעט לישראל היא משנים רבות עברו, ולא יחליפנה בזולתה. — לפני הביהכ"נ חצר רחב ידים ואילנות נטועות לכבוד ותפארת. ועל סביבות החצר בתים וחדרים לכל צרכי הקהל, ובתוכם בית מדרש גדול הנקרא "עץ חיים" ואצלו בית גדול לתלמוד תורה של תשב"ר. הביהכ"נ עשירה מאד מרוב ההקדשות והנדבות אשר השאירו נדיבי לב לקרן קיימת ופרותיהם יעלו לרצון לכל צרכי הבית והותר להספקת ת"ח ועניים, והרבה ס"ת להם מקושטים בתכשיטי כסף וזהב ומנורות לרוב, כיד העושר והנדיבות. בבהמ"ד עץ החיים יש אוצר ספרים גדול מאד מאין כמוהו, יותר

משבעה אלפים כרכים, מכל ספרי אלפים ישנים גם חדשים. וספרים עתיקים ומהודרים אשר לא נמצאים ולא נראים בזמן הזה רק באוצרות הסנולה לסנולה, ועוד היום לא תשבע עינם וקונים מכל אשר יחסר להם והכל בכריכה יפה ומהודרת, לקיים זה אלי ואנוהו, לא תשבע עין מלראות מרבית תפארת בית אוצר הספרים הזה אשר כולו אוצר כבוד לישראל. כל אלה יתנו עדיהן ויצדקו כי הראשונים מיסדי הבית היו יראי ה' טהורי לב אשר כסף לא נחשב להם לפאר בית אלקינו ולרומם בית מקדש מעט וכבדו את ה' מהונם כיד ה' הטובה עליהם, זכרם לנצח יבורך! בזמן קרוב לימים ההם בא אששטרדמה איש גדול מאנוסי ספרד, והיה נקרא שם בשם ד א ק ט א ר ב ל ט ש צ ר א ר א ב י א. אביו היה מהאנוסים הראשונים, ובנו זה נולד אה"כ ונתגדל ככל שאר האנוסים שם, ושם למד כל הלמודיות והחכמות עד שנעשה פראפעסאר בפילוסופיה וחכמת הטבע בבית מדרש החכמה בעיר הגדולה סאלאמאנקע ואה"כ היה לרופא חולים מפורסם בעיר שביליאי ויצא שמו בכל הארץ, והיה יהודי בסתר ככל האנוסים שם בעת ההיא. אבל לא ירע להוחר הרבה, והאינקוויזיציון (מאנסי הנפשות) נתנו עיניהם בו ובעשרו, ארבו לו וקמו עליו ותפשוהו והושיבוהו שלש שנים במאסר צר ויסרוהו ביסורים קשים ומרים עד שכמעט יצא מדעתו, והיה שואל לעצמו לאמר, האני הוא דר' אראביא? ואחרי שלש שנים הוציאוהו מהמאסר ויוסיפו לענות אותו בפנים אחרים קשים מהראשונים, ובאחרונה הציגוהו ערום בתוך עמוד של ברזל גדול כמדת גויתו בצמצום ומחבוהו בכח גדול בחומה מן הלל העמוד הזה אשר דחק והציק כל גופו, ונהתך בשרו ועצמותיו עד שיצא דמו דרך צפרני הידים והרגלים — ביסורים אכזרים כאלה אשר תסמר שערות כל שומעם, יכופו לאיש המיוסר בהם להגיד למיסריו גם חמאים וענינים אשר לא עלה על לבו מעולם, ומי יעמוד לפני אפם וחמתם העז והארור? — אבל האיש הגדול הזה, הדגול מרבבות עמד בכל נסיונותיו, ולא פנה אל רהבים להגיד להם כי יהודי הוא בלבבו באמת, ואחרי שענוהו בענוים קשים ומרים ולא הודה שלהוהו לנפשו, ועזב עיר התופת וגיא ההריגה שבילליאי והלך לעיר טולושיא ונתקבל שם לפראפעסאר בבית מדרש הרופאים. ועמד שם על משכרתו ימים רבים. ואחר נשאו לבו לעזוב הארץ הארורה ההיא האובלת ושותה כמים דם נפשות נקיים וצדיקים ויבא לאששטרדם — אשר נודעה לעיר מקלט האנוסים — ופה גמול והיה יהודי תמים, והתהלך לפני ה' בתמים, וגם פה היה שמו גדול מאד כי הפקד לראש הרופאים והפילוסופים והיה חכם אסתי

בכל ענין, אף הוא כתב ספרים לחזוק הדת ונלחם עם חכמי הנוצרים בימים ההם לינבורג שמו, וכתב ספר גדול נגדו, גם נגד הפילוסוף היהודי שפינוזה שהיה בזמן ההוא כתב ספר רחב ידיים וימת בשיבה טובה.

ובשנים האלה — בין ת"ך לת"מ, בזמן הרב הגדול מוהר"י אבוהב הנו' — היו עוד חכמים גדולים בק"ק הספרדים ומתוכם החכם התורני והתלמודי הפילוסוף והרופא מוהר"ר בנימין מוספיא בעל מוסף הערוך וזכר רב. והחכם המופלא הרופא מוה' יצחק נהר, והחכם השלם מוה' רפאל די אנילאר. ועוד רבים, גדולים בחכמה ביראה ובעושר, והיה אז בק"ק הספרדים פה תורה וגדולה גם יחד, והיו להם כמה ישיבות מגדולי תורה לבד ישיבת עץ החיים הנו'.

בשנת תכ"ז צ"ץ הודון פרח הרשע משיח השקר שבתאי צבי ונביאו גתן בנימין העזותי (זה היה אשכנזי מתושבי ירושלים) ומתתיה בלאך, ואברהם היכניי חביריהם והנלוים אליהם חברי משחית נביאי שקר וקוסמים תר"ו, ויתעו את ישראל כולם בפחזותם ובתרמיתם בתחלה בשונג ואח"כ במזר, והשרישו בדת קרשנו שורש פורה רשע ולענה אשר ימים רבים לא יכלו להטהר מהם. לא אאריך בזה כי ידוע לכל קורא הדורות את המוצאות או רוב היהודים בסבת הדבר הרע הזה, המרת הדת, אברן אלפי נפשות, דלות ועניות, רדיפות מהאומות, מהלוקות בישראל, ועל כולם ח"ה ית' אשר לא היתה כזאת מלפנים. אך באחת אספר שכל קהלות ישראל באזיע אפריקא ואיראפי נתעו בשוא הזה והמעט מזער, זעיר שם זעיר שם, אשר לא האמינו בהשקר או היו כפסחפקים, נחשבו לכופרים וירדפום עד חרטה, והעיר הזאת אמ"ר כספרדים כאשכנזים אשר כבר חיתה או ברום המעלות ראשונה לכל דבר, היתה גם ראשונה חוקה ותקיפה באמונת השקר הזה, וכולם סן הראש אשר משחת קדש כהונת אלהיו על ראשו עד השפל שבדלות העם — אך יד השרים והסננים היתה במעל ראשונה — קבלו האמונה הנכונה בשמחת לב ונפש.

ולא כפני שהמשיח המתעה ונביאי הבעל הקילו או מעטו וגרעו דבר מה בתורה ובמצות; כי זולת מה שביטל אח"כ הד' צומות, הוסיף הרבה צומות תעניות רצופות ומגופים חזקים לכלות פשע ולהתם המאות, תשובות גדולות מאד רב מבח אנושי, ואת אשר לא כתוב בספר התורה, את הכל קבלו באהבה, נפלאות היום זאת בעינינו! וראיתי ספרים שנדפסו בעת ההיא פה אמצטרדם אשר על פתח השער נדפס דגל המשיח שבתאי צבי בצויר נאה מאד, דפוס אריה ונחש, ושמו והגימטריאות שהמציאו

או עליו ועל משיחתו, וברכת המלך. לא האמנתי אם לא ראיתי, והוא מזכיר עין לבית ישראל! — וכל חכמי הישיבות כתבו כתבי תהלה ותפלה ברכה למשיחם הזה, ואעתיק בזה מכתב אחד מהחכם ר' בנימין מוספיא הנו', אשר סמנו נקח ציור קטון של מצב העת ההיא. (המכתב הזה נדפס בס' קצנ"צ שאינו מצוי) וז"ל:

לצד עילאה קדישא מלך מלכים רם ונשא לפני כבוד מעלת הדרת יפרת אדוננו צמח ה' לצבי ולכבוד משיח אלקי יעקב מלכנו ונואלנו לפני שמש ינון שמו. שליט ביהודה תפארת ישראל, צבי עמדת ראשנו מהרה תגלה ותראה מלכותו עלינו ועינינו רואות באור פני מלך חיים מלכנו: סאת קמני עבדי עבדיו ועירין דמן חברייה החותמים למטה אוהבים את השערים המצוינים בהלכה לשקוד על דלתותם יום יום באהבה וביראה לעשות רצון אבינו שבשמים נאמנים בני נאמנים המשתחווים פהמין לפני כסא כבוד מלכותך ונכנסים לפני ולפנים לעבוד עבודה אשר לא בדת אל נא תשת עלינו חסאת מחול לנו מלכנו. הן אמת הפצנו בתהלה לעצור במלים ולשום יד על פה כי אין עבר נותן שלום לרבי גם מיראתנו פן בלשוננו נגביל הדר כבוד הדרך ודברי נפלאותיך אשר אין להם חקר ולך דומיה תהלה אבן הווינו וגמרנו אומר ואמרנו איש אל דעהו לא כן אנחנו עושים היום יום בשורה יום עשה ה' וירם קרן משיחו ואנחנו מחשים ומצאנו עון ועתה בואו גשתחות ונכרעה לפני אדוננו המלך וכלנו כא' נרשום בכתב אמת אשר האמננו לשמועתנו וקבלנו עלינו באהבה עול מלכות קדיש עליון מלכותיה מלכות עלם וכל שולמניא ליה יפלחון כי כן חובה עלינו להודות ולברך את שמך מלכנו: אזת שאלנו מאת אדוננו המלך ואותה אנו מבקשים אל הסתר פניך ממנו ונשמע ונשבשר מלפני כבוד מלכותך להורות לנו הדרך אשר נלך בה ואת המעשה אשר נעשה האם נחלץ חושים ונקוסה ונעלה בית אל להתאבק תחת כפות רגלי קדושתך או אם נצפה לתשועת ה' עד יום קבוץ גלויותינו ואנחנו לא נדע מה נעשה כי עליך עינינו ותשובת אדוננו ומצותו אנו מחלים בחשק נסרץ כי רצוננו לראות את מלכנו. הלא זה כמה ימים שם לדרך פעמיו א' מיחירי סגולת חבורתינו חבר טוב ורע אהוב ה"ה החכם השלם כמות'ר יצחק נהר גר'ו ואליו אנו מריצים הספר הזה כדי שיהיה גם הוא בחותמיו ובחמדי אדוננו והמלך אנו בטוחים יצאנו עין חמלתו עלינו להתפלל אל ה' אלקינו הפודנו מיד מלכים ונצמנו מלכנו: וזוה סוף דברינו להניח לפני אדוננו כי לא על עצמנו בלבד אנו שולחים ושואלים ומתחננים כי אם על כל בני ישראל עבדיך

מנירוש ספרד היושבים פה עמנו. היום וכולנו כאחד כורעים ומשתחוים לפני כסא כבוד מלכותך אדוננו בחר הקדש בירושלם וישתבח שמך לעד מלכנו. פה באמשטרדם היום כ"ד לחדש אלול שנת שלום ל'ס' לריב ציון בסדר ושב ה' אלקיך את שבותך ורחמך. אלה דברי הצעירים עבדי אדוננו הקטנים אשר למצותו ועבודתו נבונים נאמנים בני נאמנים הנועדים יחדיו בישיבת כתר תורה. הצעיר בנימין סוספיה, משה נבאי אינריקוס, הצעיר משה נהר כו', עב"ל.

זמה נעמו ונאמנו דברי הגאון ר' יעקב ששפורט ז"ל שכ' ע"ז : וההתפלספות של הרופא לעת כזאת לא הועילה לו והשליכה אחרי גו, ולא נשתמש ממנה כלל עד שנישקע באמינה הזאת, ואיה איפה סברותיו והקשיו, ואיה איפה חריפותו ואיה איפה הקרבתו הדברים אל הטבע וקודם כל דבר ולא נתגלה שום אות ומופת קבל עליו עול מלכותו כעול מלכות שמים וכל ברכות ק"ש לפניו ולאחרית בדק וחפש בכל תיבה ותיבה ומלכות הנמצא שם קודש נשתמש בה דרך חול מיד מלכים הגואלנו מלכנו ולברך את שמך מלכנו ישתבח שמך לעד מלכנו כו' אשר על זה רוב ההסון נגררו אחריו בסמכם על חריפותו. כי אמנם המתנהגים על פי קבלתם לא זו בעד רוח מצויה מהבל פיו והדומה לו. וזה הכתב מעיד על הכתבים האחרים שנכתבו דאין בכלל אל מה שבפרט כו'.

ואמנם בזה היתה יפה כח אמ"ר וראויה לתהלה : ידוע שרוב הקהלות במלו הד' צומות ועשאות יו"ט בשנת תכ"ז ותכ"ז עד שנתגלה קלוגם ברבים, שהוא והגלויים אליו המירו כבודם באמונת סחפה, ואז בשנת תכ"ח שלחו כתבים ואזהרות מאיזמיר ומקושטא כו' שלא לבטל עוד ובאיוה מדינות מן המערב במלו גם בשנת תכ"ח ולא שמעו לקול הקריאה. אולם ק"ק אמשטרדם לא במלו הד' צומות ולא נגעו בדבר קל וחמור כתושבע"פ, והוכיח סופם על תחלתם כי אנוסים היו שוננים היו, ה' יכפר בעד — ונדבר עוד מזה הלאה.

אחרי מהר"י אבוהב ז"ל היה לרב פה הגאון המקובל האמתי מוהר"ר יעקב ששפורטש ז"ל, שהיה דור אחד עשר להרמב"ן ז"ל וקבל תורתו ואמונתו מפה אל פה אב לבנים יודיע, שהיו כולם רבנים ואבות בתי דינים דור אחד דור, ואבותיו של הרב"י ששפורטש היו מנירוש ארנון שבאו לבארבאריאה, והא"י היה מלפנים רב בתאלמאסאן וסאלי והגליות. ומפני החרב והדבר והרעב שהיה שם בערך שנת ת"כ ברח משם עם כב"ב ובאו לפה אמ"ר, ונתקבל לרב בק"ק לונדון ואח"כ נתמנה

רב בק"ק הספרדים בהאמבורג, ושם היה בזמן ההפכה של אמונת ההבל והמהביל, ויסררוהו ורובו, כי גם ק"ק האמבורג כאדם עברו ברית וילכו אחר ההבל, וישאר יעקב לברו נאמן בבריתו לאלקיו.

הרב ר' יעקב ששפורטש זצ"ל ישב על כסא הרבנות בכבוד פה אמ"ר משנת הת"ם עד ד' אייר שנת התנ"ח, והנהיג צאן מרעיתו בשלום ובמשור ונפטר בשם גדול ומוב זקן ושבע ימים בן שמונה ושמונים שנה, והניח אחריו ברכה בנו הרב הישיש ר' אברהם ז"ל, וס' שש שערים בקבלה, ושול"ת רבות, אהל יעקב וציצת נובל צבי, והמה היו בכתובים, והיו מסינים ונעלסים ביד בנו הנז' עד שנת תצ"ז אשר התעורר להדפיסם ונחנם ליד הרב הגדול ר' דוד בר' רפאל מילדולה ז"ל (מחבר דברי דוד דרכי דוד מועד דוד) והוא קסץ רק מלא קסצו מהס' ציצת נ"צ ועשה ממנו דרך קצרה והדפיסו בסוף הס' שול"ת אהל יעקב הנז'. והיה כאשר יצא הספר לאויר העולם ונודע בעיר, ישבו אנשי המעמד כסאות למשפט, וכרוזא קרא בחיל בגזירה שוה לכל, שכל מי שיגיע לידו הס' שול"ת אהל יעקב עם הצנ"צ יביאהו מיד אל בית הועד, ונאספו שמה כל הספרים והסירו מהם המחבר לטהור ס' קצור צנ"צ וביערוהו מן העולם, ולכן בכל ס' שול"ת אהל יעקב הנז' אין בו הס' קצנ"צ, ונשאר אולי אחד בעיר וגו'. סבת הדבר לא נדע היום אם מפני שעוד בימים ההם אחרי עבור שבעים שנה מעת אחותם השב"ץ היו מאמינים בו, או מפני שכבר נודעה החטאת אשר חטאו עליה והיו כחם על כבודם של הראשונים שטעו ושנו, והיו אז עדיין מבניהם ומבני בניהם חיים וקיימים וחשו על סלונם, ואמרו להשקיע כל הנעשה בים התשי, אבל הנאון יעב"ץ ז"ל אשר אין דבר נעלם ממנו וגם לא יחסול ולא יכסה — כשהיה פה בשנת תקי"א חפש ומצא את הס' קצנ"צ, מהנשאר לפליטה, כתאנה במדבר, כמ"ש בהקדמתו. מצאתי זה הספר כעט מוצל משרפה והוסיף עליו תקונים והנהות והדפיסו אח"כ בביתו באלטונא, וחזר ונאור ונפץ על פני כל הארץ. ומתוכו אנו רואים שבמעט גם כל גדולי ישראל בעת ההיא, בכל מקום אשר דברי השב"ץ ונביאיו הגיעו קימו וקבלו לאסת ונכון, והאמינו בו אמונה שלימה עד מסירת הנפש, ואף אלה שלא האמינו בלבבם הוכרחו לענות אמן אחרי המכרכים ולהגיד בפיהם מודים מודים, ואף אחרי שנשתמד וגם נעקר מן העולם בשנת תל"ז ורבים ממאמיניו באיזמיר ושאלוניקי המירו כבודם גם הם באמונת מחמד (עי' שול"ת חכם צבי סי' י"ג) נשארו עוד מעט מהרבה אשר בסתר לבבם וגו' אחרי השב"ץ ולא נטהרנו ממנו ימים רבים. וגדולה מזו שהספרים בטירקיי ובאיטאליא מחזיקים בקדושת הס' חמדת הימים

שילדוע שמתברו הוא נתן בנימין נביא השקר הראשון והוא מלא גלולים מרמזי השב"ץ! ודכירנא כד הוית כבר שיכסר למדתי אצל הרב מוהר"ן נטע בהרב החסיד מוהר"ם מענדלי זצ"ל מתלמידי הגר"א זצ"ל וספר לי שבראשית בואם לגור בירושלם (בשנת תקע"ד בערך, שלא היה אז רשיון לאשכנזים לשבת בירושלם, מפני החובות להתונרמים שהשתרנו עליהם בזמן חברת ה'יהודה חסיד ז"ל וברחו כולם בערך שנת ת"ן בידוע, והרב ר' נטע ואביו ז"ל ועוד שנים באו לירושלם כמתחפשים ונבלעו בין הספרדים לכל דבר ולמדו עמם בשיבותיהם), הפעם ישב על המשמר בלילה בישיבת הסדר לאברהם עם שני ת"ח סופלנים מחכמי הספרדים מאיומיר ולמדו יחד. המנהג להנפש בין פרק לפרק לשנות קאהווע וטאכאק ולהשתעות מעט. ונתגלגל הדבר על אודות השב"ץ ואמר עליו הר"ן לפי תוסו "שר"י תר"ו" — ונודעו שני הת"ח מאיומיר הנו, ואמרו חלילה, חלילה, ודאי שהיה אור גדול אבל לא היה הדור זכאי או שלא הגיע אז הזמן להגלות. אלה מתעי בני ישראל בימים ההם!

הניוון סל"ה

אלופי מקוראי! ידעתי כי בקראם דברי אלה הנאמרים למעלה, תחרקו עלי שן בהמה שפוכה ונפשכם עיו תדרך ותאמרו אלי מי בקש זאת מידך לגלות לנו דברים אשר העלמם טוב מגלויים וברבות הימים כבר נשבתה זמם לך לספר בגנותן של ראשונים אשר צפרנס טובה מכרסך, והם מהדברים הנקראים ולא מתורגמנים, ואתה דורש בסעשי העגל נגר השמש הזאת?

אלנא אחי תמהרו להרשיעני, הרפו מאף וכתרו לי זעיר עד אניד לכם מה עמדי ואקוה כי אז תסלחו לעון יעקב סל"ה. הלא ידעתם אותי מאז שלא רגל על לשוני לדבר באחי ולתת דופי בבני אמי, כי צפנתי בלבי אמרי חז"ל ע"פ וירח את ריח בנדיו, "א"ת בנדיו אלא כוונתו וואף כי אתן תפלה; חלילה לי — ברכותינו אנשי השם אשר מימיהם אנו שותה, והם בעיני מלאכים ממש — אבל סתוך גנותם באנו לידי שבתם כי בני אמונה ואנשי קדש היו, ותולדות הימים עברו הם לנו למראה מלומשת ובתי עינים מזהירים להביט בהם על העת ההוא והבא, ובקורת תהיה לשפוט עליהם אך מישרים וישר תחזה עינינו. ויחזקו בלבי ופח מקום אתי להציב על הצור את כענתי ותשובתי לאלה אשר שאלוני על מבהבי, "אגרת תימן השנית" (שנדפס זה פעמים) על דברת משיח השקר שיצא עתה בתימן, שכתבתיה בעט רכה ובדיו פושרין בשואל ודורש ולא הריקותי על ראש המאמינים דיו רותח מכלי רעם

וחימה שפוכה, והמלינים ומבקשים תלונה אמרו שגם אני הייתי מסתפק ומתראה כמאמין ואיני מאמין ונתתי יד לפתאים. — אך בטרם אביעה רוחי בענין זה, חלקי אמרה נפשו להשיב אמרים גם לאלה הדוברים באוני לאמר, ראה כי באסיא עודם שיטים ופתאים, וכבימים לפנים מגדלים כפראים ומאמינים לכל סכלות הולכי רוח ומתנבאים, ולא יוכלו לבקר, ולהבדיל בין דברי אמת לטופלי שקר, הלא באיירופי מקום הדעת ובעלי החכמה לא יאומן אם יסופר כי יזנו אנשים רבים אחרי עמל ודעות רוח כאלה. ועל דעתי אלה ואלה לא מהכמה שאלו ויוביחו. אמנה לאלה שהם סבני אמונה ויודעי בינה והיא תהלתם ותפארתם שהם זרע אמונים זרע קדש מהצבתם אשר ירשו את אבינו אברהם ראש המאמינים, שנאמר בו והאמין בה' וגו', להם אני משיב בקצרה, באו ואראכם דוגמתו היום באיירופי. מלבד כי מוכן השב"ץ שר"י אינו רק מאתם שנה וגם אז כבר היה דור דעה באיירופי, ומי האמין בו יותר מיושבי איירופי כולה — ובירושלם לא האמינו בו ובנביאיו — גם הרבה שנים אחרי שכבר נתן באשו ועלה צחנתו באמור למעלה. אבל גם הורנו זה עומד על כנו כמאז — וגם דורות הבאים בן יעסוד — יש בתוכנו רבנים וצדיקים באמת אשר ההסון, וגם אנשים לומדים סופלנים וחכמים גדולים יראי ה' וחוקרים לכל דבר, מאמינים בהם וקרבת אלקים יחפצון ומחסרים אותם מעט מאלקים, ונקל להם לאמר שאליהו מתגלה לו תמיד ואף אינו זו ממנו והנבואה מצויה עמו בכל עת, גם העולם נתן בידו להטותה אל כל אשר יחפוץ ולהפוך סדרי בראשית במעשי מרכבה. וכולנו יודעים שאם אחד מהרבנים הצדיקים האלה היה מתנבא על הנאולה ומצוה כמצות מארי שכר אל כחיל התימני ודאי היו שומעין לו ולא היינו מהרהרים אחריו כלל, ובפרט כי לא פגע ולא נגע להקל בשום מצוה קלה וחמורה, ורק עורר לבבות אל התורה והתשובה ללמוד ולהתפלל ולעשות צדקה, כמצות תוה"ק אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, ומדוע איפה לא יהיה זה כאחד מהם. אמנם כן האמונה בצדיקים דבר גדול הוא וטוב בעיני אלקים ואדם, ומקרא מלא הוא ויאמינו בה' ובמשה עבדו, והרמב"ם חשבה לס"ע להדבק בחכמים וללמוד ממעשיהם כו'. אבל גם האמונה גדולה מתוכה ונכול וחק נתן לה עד פה תבא, ואם תפרוץ גדרה ותעבור נבולה תשוב לכפירה וכחש ח"ו כידוע לכל מבין עם תלמיד. אבל מי החכם ויודע פשר דבר אשר יכול למשול ברוחו ולנעור בו, עסוד עד כאן תחום שבת 4 מעטים המה בני עלייה היודעים לשער ולתאר את התחום מתוך פרקי משנתם, וזו השעה לה' אך צדיקים וחכמים ילכו ולא יכשלו.

ואולם את המתחכמים הבלתי מאמינים, אשר זה חכמתם לכפור בכל, יכול אני לפטור במעט מלים: מה תהפארו שאינכם מאמינים במשיח שפר, הלא אברהם האמונה ונכרתה מפיכם ומפי זרעכם בו' וגם במשיח האמת אינכם מאמינים וגם בגבוה מעל גבוה תכחשו ותאמרו לא הוא. ומה לכם לדבר עיד? בכל זאת לא אפטור אותם במענה כופר בכל, כי אם אראה להם שגם הם אינם נקיים מאמינה. ובכל האדם יאמינו לפעמים גם ללא אמונה וזריתי פרש פתיותם ופחזותם על פניהם.

ובדרך חקירתנו עלינו לדעת כי מהדרך מאה מיליאן נוצרים אשר הסכימו עתה זה מקרוב בעקר החדש של אי-שניאת הפאכסט שברומי, ונתנו את לבם כלבב אלקים, יש בין המיליאנען הרבים האלה גם נוצרים חכמים ונבונים גם חסידים גם פילוסופים אשר בכל לבבם יאמינו ויודו לעקר הזה אשר בעיני זולתם הוא כסל ורשע פתיות ושנעון.

אבל רואים אנו שגם החכמים בעיניהם אין פיהם ולבם שוים, ויתפארו בפיהם מה שאין בלבבם. בפיהם יכחשו לאל סמל, ובלבבם מלא הוללות וסבלות ויאמינו גם לסגולות נשים הוקנות, ומפחדים ללכת לבדם לבית הכסא! וביותר רואים אנחנו אשר בעת הצר להם יתודו את עונם ויבקשו רחמים — ממי שאינם מאמינים בו — וגם ידרשו בסגולות וקסיעות והזיות ואף באוב וידעוני, ואז תאבד חכמתם ותתבלע השכלתם. וישכחו חקירתם וכפירתם, והיו כאחד הפראים שבאסיה — שגואי נפשם — המאמינים לכל דבר! אראה בנחמה, אם לא ראיתי כופר אחד חכם בעיניו שבא לו צרה גדולה בביתו ובקש מאחד המאמינים בצדיקים לקחת ממנו כופר נפש (כנעמן המצורע) לשלוח למענו אל הצדיק שישלח לו קסיע! ונאמן עלי המשל אשר יסופר מאשה עשירה בפאריז גם חכמה מאד אשר בעשרה וחכמתה שכחה אלק והשליכה תורת אבותיה והיתה לה לזרא ולשחוק כל היום, והאשה הזאת היתה מפלת פרי בטנה בימי הריונה עד כי גלאת לדרוש ברופאים ורפאות תעלה אין לה. הפעם כי הרתה זכרה ששמעה מאמה, מעולם הישן, שיש סגולה אחת לזה לשאת על הצואר אבן תקומה (שטערנשום) וקנתה האבן ככל אשר שתו עליה ותלתה בצוארה בחבל העשוי לזה בנחש ולחש, ותחזיקנו על לבה בין מחרוזות תכשיטיה היקרים, וכאשר באו רעותיה לבקרה וראו את האבן תלוי בחבל בין שדיה, שאלוה מה האבן הזאת? והגידה להן, והן שחקו ורגזו לענו לה בלעג נשים השאננות, התאמיני בפתיות כאלה ובסגולות התלמוד אשר עבר עליהם בלח, הלא את תלעיני תבזוי למו? אף היא השיבה אמריה אמריה למו: "לוא יש נפשכן תחת נפשי, ונשאתן גם סומות ברזל על

צוארותיכן. הלא כבר נלאתי מבקש מזור ותריפה כרופאים וחכמים ורופאי אליל כולם עוזרים לרעה, ומה אני הסר לנפשי אם אנסה גם זאת, אולי תועיל" כו' —.

עכ"פ עינינו הרואות כי לא מחכמה והשכלה בודחים מהאמונה, רק הנבירות התאות וחמדת החיים החדשים אשר הולידה אורופי תנרש את האמונה העומדת לה לשמן על דרכה. כי אין שבט ומוסר השכל אשר תעצור את האדם מעשות רע, יותר מהאמונה, שהכל תלוי בה. אין בכל מוסרי העמים והפילוסופים רצועה ומקל במקרא הקטון הזה: אם יסתיר איש במסתרים ואני לא אראנו, ואם ימחנו מעל לוח לבבו או יתהלך במישרים וכל הרעות כאין נחשבו. ויפטר מרב גדול חכם וצדיק שנסע בדרך וכאשר עבר בלילה לפני שדה אלומות ירה הענלון מהענלה וגנב אלומה אחת מהשדה והביאה על הענלה לתתה מספוא למוסר, והרב כאשר ראה אמר אל הענלון מהר והשב את האלומה למקומה כי רואים עליך ואנחנו בסכנה. והוא סיהר וישיבנה, וישב על הענלה ויברח, אח"כ שאל את הרב כי ראה אותי בליל חושך הלזה ואין איש בשדה ובכל הדרך, וענהו הרב, עין של מעלה רואה גם בלילה, וגם חושך לא יחשיך בסנה". אבל לא רק את האמינה יציקו, אבל גם רגלי הצדק ירחקו, וגם תורת האדם ומשפטי השכל ירחיקו, כי למען אכול שתו ונאף ושאר תענוגות בני אדם אך סעיפיהם) יעשו גנוב עושק וכחש (ושאר ערמות ומרמות כו' אך סעיפים מזה) ויתברכו בלבבם לברוח מהאמונה אשר תיפסרם בכליותם על רעתם ויפסו אשר ראה את העולם ובדק מעשיהם יבין בלבבו יותר ממה שכתוב כאן, אבל האמינה מעצמה בת מלך היא נטועה בנפש האדם מילדות כשאר יתרונות האדם מן הכהמה והיא הולכת ומהנדלת עמו אל כל אשר יפנה, ואם האדם לא יתור מקטנותו אחרי עינו ולבבו ולא יסור מתורת האדם, אוי בהתגדל תשאר עמו אמונתו הטבעית שהורה והמה בלי ידע מה היא דרך אמונה אשר בחור בת ועל כן האיש גם אחרי אשר הכריח סגולת אמונתו ביד חזקה — כי המדותיו ותאותיו הביאו לידי הכחשה ובפירה, — לא יוכל לשרש אחריה ולכבות את זיק נחלתה מסנה, ורשומה תשאר נכר לעולם אם מעט ואם הרבה, ולכן בסור תאותו והסדתו ובהצר לו סאד או יחשוב גם על האמונה ותתלהב הנצוץ הקטן להראות פעולתה בעת החי. ומתורת הנביא (ישעי' ה') למדנו: והיה כי ירעב וגו' ופנה למעלה. ודבר זה מיוסד בשכל הישר ונסיון היומי יתן אותותיו אותות אשר לא יכחישם כל דורש אמת, כי האמונה בעת צרה, תבלע כל חכמה ותקירה.

ובזה נשובה לזכות את אבותינו ורבותינו בזמן השב"ץ שהאמינו בו וידענו שהיו בהם חכמים מחכמים בכל חכמה ומדע — אף שלא קראו בשירי שיללער וחקירות וואלטער ודוסיהם — והיה כח בנפשם לחקור לכל תכלית ולהתבונן בכל ענין, אבל הם הרגילו בשם האמונה שהיה התעוררות רב מאד אל התשובה ואל האמונה, וגם אמונת המשיח היתה והיא ביד כל ישראל בכל זמן ובכל מקום, אהת מעקרי הדת. וכן ידוע שפלות היהודים ורוע מצבם בזמן ההוא והצרות המרות אשר עברו אז עליהם. ומה נקל היה להם להתפעל מהשמועות והבשורות שיצא מהשב"ץ לכל העולם. ומדוע נתפלא עתה באיירופי על הימים ההם או על התיסנים בזמן הזה. ואם יש נפשם תחת נפשם כי גם עתה יאמינו גם הם בשוא גדול כזה. — ומדעתי את כל זאת לא סלאני לבי לצאת בגשק עם אחינו אלה בצר להם מסצוקותיהם ומדגילים בשם האמונה העולה על כוללת, וגם הוא ללא הועיל, כי אז תהיה מלחמת הדת, וזה כלל גדול שלא ללחום מלחמת תנופה נגד מי שנושא לפניו דגל האמונה וכמה רבבות פישראל האבירי מלחמות כאלה. יה"ר שלא נוסף לדאבה עוד!

וזן עתה הודיענו בהלבגון ידו"ג ההח"ש בהר"ר פרנ חיים סוזרני נ"י מאלכסנדריה, אשר זה הנוכל או המשונוע שבר אל כח"ל (אשר לדעתי אחר הוא שקרא עצמו בשם הזה, ראה אנ"ת הנו"י) נתפש בידי הפחת של ממשלת תוגרסת ההרשה, ושלחו אסור לקושטאנטינאפל. והיהודים בתימן ובאליכסנדריה המאמינים בו עוד, לבט חומה עליו, ומתגבירים באליכסנדריה ומצרים סחרו וכתבו לסביריהם פגבירי קושטא' לדעת מה יעשה לו ולבקש עליו רחמים להוציאו חפשי, (פלא הוא גם זאת שאין בעל הנס מכיר לעשות נס לנפשו ואין בעל המופת מתיר את עצמו ?) כמעט נתקיימה מה שהערותי בהם בסכתבי ההוא שתקותם בו תהיה לכפת גפש ולח"ה ח"ו מצר האומות והממשלה.

אמנה עתה אני אומר שלדעתי סצוה וגם חובה להתאסף בכל עוז להוציאו מיד השופטים האלה, שלא יתעוללו בו. ופן תהיה אחריתו באחרית מי שקרסהו, ויהיה גם הוא, ח"ו לאבן נגף לסכשול ולפוקה ולחלול כבוד כל בית ישראל ח"ו, אבל אחרי אשר יוציאוהו, לא יצא חפשי אך הרבנים וגדולי ישראל שמה יאספיהו אל משמר וידברו אתו משפטים על מעליו והכשילו רבים, ויתנוהו בסוגר ובהחיים בבית המסגרות. ושמ יצוה את עוזו ושנעונו ערפתי ופלוהו, וישב שם עד אשר הסור אולתו מסנה ודוח חשקו כליל יחלוף, ולא ישמיע עוד קולו אל המסגרים והחוננים אחריו, ועל כל ישראל שלום. של"ח: